

Det siste bindet av Norgeshistorien.

Noen bemerkninger i anledning av dr. Holmbergs anmeldelse.¹

Siden jeg har ført en diskusjon her i »Scandia» om grunnsetningene for historisk forskning, må jeg få lov til å knytte noen få bemerkninger til dr. Holmbergs anmeldelse av det siste bindet i min fremstilling av Norges historie efter 1814, — nr. X i serien. Leserne av tidsskriftet vil ellers lett kunne få det inntrykk at jeg hadde skiftet mening nettop om disse grunnprinsipper mellom mitt annet og mitt tredje bind. Sammenhengen er en helt annen, og jeg vil gjerne få anledning til å forklare den.

Da jeg i 1927 sammen med Edvard Bull og Sverre Steen planla verket »Det norske Folks Liv og Historie gjennom Tidene», gikk vi ut fra at selv med en bredt anlagt miljøskildring vilde tre bind være tilstrekkelig til en fyldestgjørende behandling av årtiene efter 1814. På grunnlag av de tidligere eksisterende fremstillinger, særlig da den Sars har gitt, antok vi nemlig at tiden mellom 1840 og 1875 vilde kreve forholdsvis liten plass; av ytre begivenheter var der jo også foregått svært lite i dette tidsspenn. Vi planla derfor det annet bind i min serie som omfattende tidsrummet 1840—1890; vi tenkte oss altså at hele skildringen av 1880-årenes politiske og kulturelle brytninger kunde komme med i dette bind. Det sidetall som stod til rådighet for siste bind vilde da tillate at dette blev innledet med en miljøskildring fra tiden omkring århundreskiftet. Da jeg imidlertid hadde foretatt mine primærundersøkelser av kildestoffet, viste det sig at nettop tiden mellom 1840 og 1875 krevde den forholdsvis bredeste plass. For her var der ubearbeidet mark. Nettop i disse årene, som på overflaten virket så rolige og hendelsesløse, var der foregått dyptgripende strukturforandringer både i folkeøkonomien og folkementaliteten. Skulde alt dette nye trekkes frem, belyses og stilles inn i historisk sammenheng, blev den tilmålte plass for liten. Da det kom til stykket, greide jeg da heller ikke i annet bind å nå lenger frem enn til 1875. Til tross for at forlaget beredvillig gikk

¹ Scandia VIII, 302—304.

med på å øke tekstmengden i siste bind med flere ark, måtte planen gå i støpeskjeen. Etter langvarige drøftelser blev jeg da enig med forlaget om at verket skulde forsynes med et tilleggsbind, som imidlertid måtte falle utenom subskripsjonen. Men da vi hadde lovet subskribentene å la fremstillingen gå helt op til 1920, var der bare ett å gjøre: Vi besluttet å la den kronikemessige begivenhetsfortelling i bind X ta med hendelsene til etter slutten av verdenskrigen, mens den plasskrevende miljøskildring fra tiden omkring århundreskiftet blev skutt ut til tilleggsbindet. Først når dette foreligger vil derfor min fremstilling av det norske folks liv og historie i det 19. og 20. århundre komme til å fremtre som den helhet den er planlagt å være.

Da forlaget i høst sendte ut det avsluttende bind i serien, Sverre Steens behandling av tiden 1500—1640, blev der vedlagt en subskripsjonsinnbydelse på tilleggsbindet. Her har jeg skrevet følgende:

På mange måter vil tilleggsbindet komme til å skille sig ut fra bind X. Mellom 1875 og verdenskrigen var det viktigste som hendte i Norge gjennombruddet for demokratiet og åndsfriheten, løsrivelsen fra unionen med Sverige og den enestående blomstring i kunst og litteratur. Det bind som behandlet dette tidsspenn, måtte derfor gi den fremste plass til den politiske begivenhetsgang og den kulturelle utvikling. Anderledes i vår egen tid. Nu er det de sociale og økonomiske problemer som står i forgrunnen. I de siste årtier gir omformingen av næringsdriften og livskårene de betydningsfulleste forutsetninger for hele folkets liv, både i det daglige, det politiske og det kulturelle. De samfundsmessige forhold og de samfundsmessige bevegelser vil derfor få den dominerende plass i det nye bind. Således vil både den kapitalistiske utvikling og arbeiderbevegelsen bli gjenstand for omfangsrik og inngående behandling.

Bindet vil bli innledet med en bredt anlagt miljøskildring fra begynnelsen av det 20. århundre. Også det utflyttede Norge tas med her. Så blir den økonomiske fremgang, socialpolitikken og idebrytningene i førkrigstiden skildret og søkt forklart . . .

Dr. Holmberg trekker forresten i sin anmeldelse frem enkelte spørsmål han savner i bindet om tiden etter 1875. Da de er av betydelig interesse, skal jeg få lov til å gå inn på dem her.

Først anker dr. Holmberg over at jeg har skildret den politiske utvikling i Norge frem mot unionssprenningen uten å ta med i beregningen »de europeiska stormaktskonstellationerna samt

Sveriges och Norges ulike økonomiske og kulturelle orientering utåt».

At der her skulde foreligge dype sammenhenger, har flere ganger vært antydnet fra svensk historikerhold. Under mitt arbeid hadde jeg derfor hele tiden muligheten for øie. Jeg speidet så å si med lupe efter antydninger til at disse utenrikske forhold hadde spillet noen rolle for den norske utvikling frem mot frigjørelsen fra unionen. Men til min store bedrøvelse gjorde jeg ikke noe fund. Ikke noen av de kilder jeg har hatt anledning til å gjennomgå gir støttepunkter for teorien. De bemerkninger i Ernst Motzfeldts utrykte dagbok for 4. oktober 1893 som jeg har gjengitt side 388—89 taler også avgjort mot visse opfatninger om tysk innflydelse en muligvis kunde danne sig på grunnlag av Wedels memoarer. Først i 1904 og 1905 synes stormaktskonstellasjonene å ha betydd noe for den norske unionspolitikk. Men for dette har jeg redegjort i min fremstilling. Således er det lykkes mig å trekke frem en del detaljer som avgjort taler mot den gjentagende fremholdte opfatning at Kong Edwards inngripping i det norske tronspørsmål sommeren 1905 var en personlig kongepolitikk; her synes det britiske utenriksdepartement å ha stått bak.

Når jeg ikke i selve bindet har gjort uttrykkelig rede for det negative utfall av mine undersøkelser i denne sak, skyldes det to årsaker. For det første foreligger der ennå så meget ikke-fremtrukket utrykt norsk materiale fra denne tid at senere forskere muligvis vil kunne komme til andre resultater. For det annet har jeg ikke hatt anledning til å undersøke om de utenlandske arkiver kan gjemme bidrag til belysning av spørsmålet; jeg søkte et av de store videnskapelige norske fonds om bidrag til en studiereise i dette øiemed, men andragendet blev avslått; formodentlig fant de sakkyndige i fondsstyret at spørsmålet ikke var av interesse.

Dr. Holmberg stiller så det spørsmål: »Vilket samband råder mellan det rikt strömmande kapitaltillflödet till Norge efter 1905 och unionsbrottet?»

Også her har mine undersøkelser gitt ett negativt resultat. Jeg er sterkt tilbøielig til å svare at der ikke lar sig påvise noen sammenheng her. Tingen er den at denne utenlandske kapitalinvasjon som dr. Holmberg taler om, var i full gang før 1905, og den fortsatte kraftig i den første tiden efter 1905. Særlig bemerkelsesverdig i denne forbindelse er det at en av de viktigste utenlandske kapitaltilførsler Norge fikk umiddelbart efter 1905 blev formidlet fra svensk hold under aktiv svensk deltagelse; dette har jeg nevnt side 486. Unionsbruddets betydning på området synes utelukkende å være den at de norske politikere efter

1905 fikk tankene frigjort fra konfliktene med Sverige og derfor fant tid til å beskjeftige sig med andre sider ved den norske selvhevdelse, slik at vi fikk lover som bremset kapitalimporten. Også her vil jeg imidlertid få lov til å betegne mine resultater som rent foreløbige og forbeholde mig å revidere dem, hvis hittil bortgjemte eller upåaktede kilder skulde vise sig å fortelle om kjensgjerninger som peker i en annen retning.

Endelig spør dr. Holmberg: »Vem finansierade den oerhörda expansionen av den norska handelsflottan?»

Dette problem var jeg selvsagt opmerksom på. Men jeg var ikke istand til å gi noe sikkert svar på det ut fra de kilder jeg hadde hatt anledning til å gjennomgå da bindet blev offentliggjort. Umiddelbart etterpå fikk jeg imidlertid en opfordring fra Norges Rederforbund til å foreta en undersøkelse av skibsfartens rolle i den norske folkeøkonomi. Dette hverv ga mig anledning til å se på et rikholdig materiale som belyser den økonomiske utvikling av de norske rederier. I min nettop utkomne lille avhandling »Skibsfartens Betydning for Norge» har jeg på grunnlag av dette materiale dristet mig til å besvare spørsmålet på følgende måte, — bemerkningene finnes på side 30:

. . . Skibsfarten derimot slo sig frem helt på egenhånd. Sin kapital skaffet den sig for en ikke liten del ved at rederne og partseierne fulgte den grunnsetning som med en teoretisk betegnelse kan kalles *re-investeringens prinsipp*: de midler som var tjent op ved skibsfart blev i stor utstrekning brukt til nye skibsanskaffelser. I den tid da partrederiene var alt overveiende, lar gjeninnsetningen sig ikke alltid så lett følge, idet der gjerne blev dannet nye rederier for de nye skib. Efterat aksjeselskapsformen var blitt fremherskende, foregikk derimot re-investeringene oftere og oftere ved at en større del av overskuddet blev brukt til utvidelse av selskapets egen tonnasje. I den senere tid er shippingkapitalen — som skibsreder Leif Høegh har pekt på i »Aftenposten» for 15. august 1935 — for en større del blitt til ved at rederiene har fulgt den grunnsetning vi kan kalle *kredittoparbeidelsens prinsipp*: skibene har vært kjøpt på kreditt, og den fremmede kapital er så blitt erstattet med egenkapital efterhvert som driftsoverskuddene har tillatt avbetaling på gjelden. De fleste større norske rederier av idag har — som Høegh fremhever — begynt med liten egenkapital, men det er lykkes dem i høi grad å utnytte den kredittverdighet norske skibsbedrifter i de siste halvhundre år har nydt i utlandet, og ved en konsekvent avbetalingspolitikk har de så arbeidet sig op.

Tilslutt et par bemerkninger om politiske punkter i mitt sist offentliggjorte bind.

Dr. Holmberg må ha misforstått min fremstilling av den betydning bondeselskapeligheten i 1830-årene hadde for partidan- nelsen. Min mening var selysagt ikke at det bare var selskapelige interesser som bant bønderne sammen. Når bondeselskapelighe- ten fortjener å nevnes, er det av partitekniske grunner, idet den muliggjorde en fast partiledelse uten organisatoriske former.

Det er naturligvis helt riktig når dr. Holmberg fremhever at min opfatning av linjene i den norske opmarsj mot unionsbrud- det ikke på vesentlige punkter viker av fra den tradisjonelle, for- såvidt da angår det rent faktiske. Men jeg må få lov til å frem- heve at mens fremstillingen hos Sars i alle år er blitt møtt med forbitrelse fra norsk høirehold, er min egen behandling av partie- nes innsats under denne utvikling hittil stort sett blitt godtatt både fra høirehold, venstrehold og arbeiderpartihold her i Norge. I all fall for mig personlig har dette vært en stor glede. For et av de viktigste formål jeg stilte mig da jeg gikk til arbeidet, var det å gjøre et forsøk på å rykke de politiske stridigheter her i landet mellom 1814 og 1905 ut av den partimessige belysning, så de kunde bli underkastet en rent historisk vurdering.

Wilhelm Keilhau.